АЗІЯ 17.07.2023 | Інь Хуа

Економіка для сивочолих

Населення Китаю стрімко старішає. Уряд змушений запроваджувати політику, яка зобов'яже людей працювати довше.

У процесі модернізації Китаю величезну роль відіграє демографічний фактор. Одним із ключових завдань стала належна реакція на виклики, пов'язані з величезною кількістю населення та глибокими змінами в демографічній структурі.

Лідер країни Сі Цзіньпін визначив п'ять характеристик сучасної соціалістичної держави китайського зразка, найважливіша з яких – модернізація великої кількості населення. Вона має щонайменше два виміри. Перший – історичний. Модернізація людського суспільства триває вже понад 200 років. У Великій Британії вона почалася в другій половині XVIII століття й охопила 10 млн чоловік, у США – набрала обертів у XX столітті й охопила сотні мільйонів. Китайську ж модернізацію треба здійснити з населенням понад 1,4 млрд чоловік, що робить цю модернізацію найдраматичнішою в історії людського розвитку.

Другий вимір – це аспект реальності. За статистикою, в 2022 році населення Китаю становило 1,413 млрд чоловік, тобто близько 17,7 процента населення світу, в 4,24 раза більше за населення Сполучених Штатів, у 3,16 раза – за населення Європейського союзу, в 9,75 раза – за населення Росії та в 11,21 раза – за населення Японії. Населення Китаю перевищує населення всіх загалом країн та регіонів світу, які модернізувалися до сьогодні.

Крім того, прагнення Китаю до загального процвітання для всіх людей, зважаючи на величезну кількість його населення, не тільки має глобальне значення, а й є комплексним і важким завданням. Розвиток Китаю з відсталої аграрної країни в промислову за кілька десятиліть, особливо за останні 10 років, дозволив майже 100 млн чоловік вирватися з бідності. Завдяки йому вдалося подолати регіональну та абсолютну бідність і побудувати суспільство з загальним скромним добробутом – міцний фундамент для здійснення повної модернізації країни.

Китай наблизився до епохи швидкого старіння

Крім величезної кількості населення, слід враховувати те, що його структура нині зазнає глибоких змін, які також матимуть значний вплив на процес модернізації Китаю. Перед країною відчинене вкрай важливе вікно можливостей, що потребує комплексних дій. Щодо темпів старіння населення: в 1999 і 2000 роках китайська нація ввійшла до списку тих, що поступово старіють, з огляду на частку населення в віці відповідно 60 і 65 років або більше. Якщо брати за критерій 65-річний вік, у 2021 році частка сягнула 14,2 процента, тож Китай формально став належати до країн з помірним старінням населення й наблизився до епохи швидкого старіння, яка, ймовірно, настане в 2035-му. У всьому світі частка літнього населення в період з 1990 до 2020 року зростала щороку в середньому на 2,5 процента, а в Китаї – на 3,3 процента.

Якщо казати про кількість, наприкінці 2021 року в Китаї жили 267 млн чоловік віком 60 років і старше й понад 200 млн чоловік віком 65 років і старше. Темпи старіння продовжують прискорюватись, оскільки населення, народжене під час бебі-буму 1960-х років, вступає в похилий вік, тож очікується, що загальна кількість літніх людей перевищить 300 млн чоловік у 2025 році й 400 млн у 2035-му.

Поряд зі стрімким старінням населення для Китаю характерна низька народжуваність: середньорічне збільшення кількості людей старше 80 років становить понад мільйон, у той час як коефіцієнт народжуваності впав нижче 1,3. Населення вступило в епоху від'ємного приросту, коли сім'ї дедалі меншають, тобто середнє домогосподарство складається з менш як трьох осіб. Одно- та двоосібні господарства стають основним структурним елементом суспільства, й більше половини літніх людей живуть самі, без опіки дітей. У поєднанні з високою мобільністю населення, відчуженням між поколіннями й між сусідами та перетворенням суспільства знайомих на суспільство незнайомців це призвело до незворотного послаблення традиційної захисної функції сім'ї та соціальної солідарності. Водночас зростає потреба в підтримці якості життя літніх людей і різко підвищується попит на послуги з догляду за ними.

Зміни в демографічній

Вищезгадані зміни в демографічній структурі

структурі Китаю вплинули на процес модернізації країни в багатьох аспектах

Китаю вплинули на процес модернізації країни в багатьох аспектах. По-перше, питання догляду за пенсіонерами стало для населення найбільшою проблемою. Воно перетворилося з сімейного на загальнонаціональне, тож китайський уряд мусить приділити йому більше уваги та побудувати комплексну політичну систему.

По-друге, зміни можуть перешкодити розвитку соціальної допомоги. З одного боку, прискорене старіння населення дуже швидко призвело до постійного й дедалі більшого тиску на системи пенсійного та медичного страхування. Оскільки попит на послуги для літніх людей також швидко зростає, оптимізація страхування та прискорений розвиток сфери послуг стали терміновими завданнями. З іншого боку, дедалі серйозніші проблеми старіння й низької народжуваності безпосередньо впливають на збалансований розвиток населення. Уряд Китаю має також прискорити розвиток підтримки материнства, дитячої інфраструктури та супутніх послуг, щоб частково зняти з сімей тягар догляду за дітьми й допомогти їм знайти баланс між роботою і особистим життям. Це може повернути коефіцієнт відтворення на нормальний рівень.

По-третє, демографічні зміни прямо впливають на модель зайнятості. Відповідно до чинної пенсійної політики кількість населення працездатного віку в Китаї зменшується з року в рік починаючи з 2012 року. До 2022 року воно скоротилося більш ніж на 65 млн чоловік порівняно з 2011-м, а в 2022 році – на 6,66 млн порівняно з 2021-м. Це свідчить про те, що епоха, коли робочих рук в Китаї могло вистачити на невизначений термін, однозначно минула. Хоча загальна кількість населення працездатного віку й досі велика, окремі регіони та галузі вже мають труднощі з залученням працівників, у зв'язку з чим виникає потреба в зміні пенсійного віку та подальшій оптимізації політики зайнятості.

По-четверте, зміни безпосередньо впливають також на економічний розвиток. З одного боку, глибока демографічна трансформація неминуче призведе до змін у структурі споживання, що, своєю чергою, відіб'ється на виробництві. Економічний та соціальний розвиток так чи інакше повинен буде адаптуватися до потреб дедалі більш старшого суспільства, що вимагатиме адаптації та модернізації виробництва. Продовжать розвиватися галузі надання послуг. З іншого боку, скорочення працездатного населення через старіння та бездітність неминуче призведе до зростання вартості робочої сили та вповільнення розвитку людського капіталу, що, своєю чергою,

змусить компанії використовувати капітал для заміни робочої сили та машини для заміни людей. В разі відсутності належного контролю це вповільнить економічне зростання.

До середини століття середній вік виходу на пенсію має бути поступово підвищено з нинішніх 54 до понад 60 років

Величезна кількість населення, демографічні зміни, а також їхні комплексні наслідки – важливі реалії, до яких треба пристосуватися. Власне, уряд Китаю вже розробив і впровадив відповідну концепцію. По-перше, активну реакцію на старіння населення було визначено як національну стратегію та поступово інтегровано у відповідну політичну систему. 2020 року Центральний комітет Комуністичної партії Китаю запропонував реалізувати національну стратегію активної реакції на старіння населення, а 2021 року відповідні заходи було включено до національного «14-го п'ятирічного плану» та, як ціль, до Довгострокового плану (до 2035 року). Основні елементи цієї стратегії: формулювання довгострокової стратегії розвитку населення; створення системи базових послуг для літніх людей; прискорений розвиток сфери послуг і конкретно її галузей, спрямованих на літніх людей; оптимізація системи пенсійного страхування; поступове підвищення пенсійного віку; активний розвиток людських ресурсів для літніх людей та розвиток економіки для «сивочолих»; оптимізація політики народжуваності; розвиток розгалуженої дитячої інфраструктури; зниження витрат сімейних бюджетів на народження, батьківство та освіту; сприяння збалансованому довгостроковому розвитку населення. Ці стратегічні плани поетапно інтегруються у відповідну політичну систему.

По-друге, необхідно вдосконалити систему й механізм догляду за літнім населенням, щоб забезпечити належні організаційні гарантії реалізації Національної стратегії активної реакції на старіння населення. В рамках інституційної реформи 2018 року до Міністерства цивільної адміністрації КНР було додано нові

департаменти: пенсійного забезпечення та соціального захисту дітей. В рамках інституційної реформи 2023 року Агентство з працевлаштування людей похилого віку (*AgingWorkAgency*) та Китайська асоціація людей похилого віку (*China Association for the Aged*) стали підпорядковуватися Міністерству цивільних справ, що додатково посилило відповідальність профільних відділів за загальне планування та скоординоване впровадження. Очікується, що Центральний комітет Комуністичної партії Китаю також вживатиме більш серйозних організаційних заходів для повної реалізації національної стратегії активної реакції на старіння населення.

По-третє, слід пришвидшити оптимізацію системи соціального страхування. Це передбачає якнайскоріше завершення формування державної пенсійної системи через впровадження національного комплексного планування базового страхування, а також сприяння запровадженню загального медичного страхування через оптимізацію механізму фінансування, уніфікації політики оплати лікування і підвищення рівня загального планування. Необхідно розробити базову пенсійну систему, щоб уможливити координований розвиток індустрії пенсійного забезпечення. Асортимент послуг з догляду за літніми людьми потребує розширення, що дозволить надавати більш зручні та доступні послуги на всіх рівнях. Створення системи фінансової підтримки матерів і розвиток дитячої інфраструктури дозволить надавати кращу підтримку сім'ям тощо. Словом, Китай потребує повноцінної системи соціального забезпечення, здатної вирішити проблеми старіння та бездітності.

Останнім пунктом має бути таке регулювання відповідної політики, щоб вона адаптувалася до змін у структурі населення. Зокрема, йдеться про зміну встановленого законом пенсійного віку – поетапно, але якомога скоріше. До середини століття середній вік виходу на пенсію має бути поступово підвищено з нинішніх 54 до понад 60 років. Слід продовжувати розвивати людські ресурси для літніх людей і, крім того, розробити політику повторного працевлаштування пенсіонерів. Їх треба заохочувати до цього, а також до відкриття власного бізнесу та участі в громадській діяльності. Ще одна необхідна річ – стратегії підтримки розвитку галузей, які підходять для людей похилого віку. Економіка для сивочолих має розвиватися так, щоб стати новою точкою зростання національної економіки та бути здатною ефективно задовольняти споживчі потреби літніх людей.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Інь Хуа
Пекін

Хуа Інь (Hua Ying) – асоційована наукова співробітниця Інституту економіки населення та праці Академії суспільних наук КНР у Пекіні та членкиня ради Китайського товариства соціального забезпечення.